

El bressol de Jesús o “en Garrofa i en Pallanga”, de Pitarra

Josep Montanyà

L'origen del Pastorets, com és sabut, cal cercar-lo en les escenificacions medievals a l'interior dels temples per les diades nadal·lenques.

Els fidels, analfabets o de cultura primària, gaudien amb aquest apropament a la comprensió del misteri de Nadal. Representacions semiteatral dels mateixos sacerdots, amb pastors i ovelles que s'acostaven a adorar l'infant Jesús, en un espectacle adient a la festivitat. En certa manera complementàries d'una litúrgia en llatí, incomprendible per a la gent.

Lesglésia va anar bandejant i suprimint, de vegades dràsticament, aquestes pràctiques a l'interior de les esglésies. A mitjan segle XVIII la major part dels bisbes prohibiren aquests costums i, per exemple, a Berga, el prelat de Solsona d'aleshores, Tomàs Broto, va ordenar la supressió d'altres entremesos, com alguns de la Patum mateixa que encara se celebrava a l'interior del temple parroquial.

Fou llavors quan diversos textos de Pastorets van efectuar-se al seu espai natural, que eren els teatres. Eren escenes de pèssima qualitat literària, fetes solament de cara a perpetuar una tradició que venia de segles enrere. Com que les rigoroses prohibicions abans esmentades van coincidir amb l'aplicació del Decret de Nova Planta, vet aquí que tots els textos eren escrits en castellà. Un situació que s'aniria perllongant fins a finals del segle XIX amb la Renaixença. Amb el temps, alguns d'ells, convenientment “arreglados” o “refundidos”, acaben, per donar-ne una mostra, amb la publicació l'any 1867 de *Los pastorcillos o sea Bato y Borrego*.

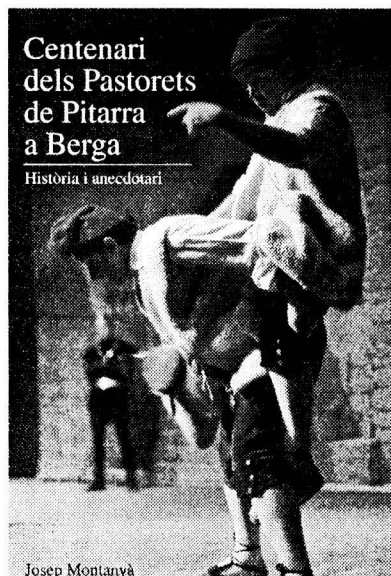
Aquesta obra fou la més representada en molts indrets de Catalunya. També a Berga, si bé cap al 1892 es féu una traducció catalana dels diàlegs, conservant, però, els cants en el castellà original.

A Catalunya, tothom demanava que un autor de reconegut prestigi escrivís uns Pastorets nous en català, i alhora poder sortir de

la mediocritat en què s'oferien aquesta classe d'espectacles de tanta tradició secular.

La petició fou adreçada a l'autor que més excel·lia en plena Renaixença del teatre en llengua catalana que s'oferia aleshores, després de tantes dècades de teatre exclusivament en castellà. I era Frederic Soler, més conegut pel pseudònim de Serafi Pitarra, el qual va accedir a aquells desitjos.

En efecte, el 23 de desembre de 1891 i al Teatre Romea de Barcelona, Pitarra estrenava *El Bressol de Jesús o En Garrofa i en Pallanga*, però en un moment de decadència física i literària del seu autor. La crítica no fou pas massa favorable. A més, la història romàntica de Jessé i Raquel, basada en el clàssic triangle amorós, semblava no ser l'adequada per a uns Pastorets. En cercles eclesiàstics es van jutjar heterodoxos els duels verbals entre Satan i sant Miquel. També fou objecte de censura l'escepticisme religiós que plana en alguns paràgrafs. Tot plegat fou prou per a aixecar oposició a la representació de l'obra, en segons quins locals amb públic tradicionalment conservador i purità.

Llibre dels Pastorets publicat per celebrar el centenari 1900-2000. ARXIU

En *El bressol de Jesús* i en personatges i moments determinats, Pitarra aconseguia una originalitat pròpia del seu geni; en d'altres es limitava a calcar les situacions existents del Pastorets del Bato i el Borrego, això sí, amb molta més qualitat literària. Ens ho ha demostrat el crític teatral Joaquim Vila i Folch, en un estudi de les dues obres que va publicar cap a la meitat dels anys vuitanta.

Amb tot, l'excel·lent qualitat del text de Pitarra era notòria i evident comparada amb la mediocritat de tot el que existia en aquella època. Els Pastorets de Pitarra es van anar difonent i representant pels escenaris catalans a partir de la seva estrena a Barcelona. A Berga arribarien el 1900 i, des de llavors, llevat dels anys 1901, 1903 i els de la guerra civil, cada any s'han incorporat a les festes nadal·lenques, com una tradició més de les que té la ciutat. Enguany, arribats al 2000, commemorarem el centenari.

Malgrat campanyes en contra de l'obra de Pitarra, serà la més popular a Catalunya, fins a l'any 1916. Aquest any, al Coliseu Pompeia s'estrenaven *Els Pastorets o l'Adveniment de l'Infant Jesús* de Josep M. Folch i Torres. Sembla que va substituir *El bressol de Jesús* en aquell teatre.

En els “quatre mots de lletra” amb què Folch i Torres fa precedir l'edició de la seva obra, ens diu que els textos anteriors a ell eren “plagats de xavacaneries i irreverències”. El text de Pitarra no el creiem pas tan xavacà i irreverent com això, per jutjar-lo d'una manera global. En tot cas no és infantil. Precisament l'infantilisme ha fet que en molts llocs es preferís Folch i Torres abans que Pitarra, en considerar-lo més adequat per a les famílies que porten nens i nenes a veure Pastorets.

Un grau de popularitat que Folch i Torres no va aconseguir en vida amb d'altres obres, l'ha obtingut fins avui amb els seus Pastorets, estructurats d'una manera simple i ingènua de cara als infants, a cobert d'opinions i criteris, ben al revés de la gestació de l'obra de Serafi Pitarra.

En els Pastorets de Pitarra trobem les situacions còmiques i els embolics propis d'aquest tipus d'espectacles, però tractats d'una manera més viva i adequada al parlar del poble. No solament expressats en el “català que ara es parla” per dir-ho com l'autor, sinó incorporant adagis i acudits en els diàlegs, que calen amb facilitat en el públic, fent que l'interès no decaigui ni un moment. Hi ha una diferència enorme, literàriament parlant, amb tots els altres Pastorets que hem conegut. Tota l'obra transcorre en una uniformitat i una gràcia

naturals, que fan que no s'hagi de forçar cap situació, bé malgrat que, quan fou escrita, Pitarra no es trobava en un moment feliç de la seva dilatada labor teatral, a la qual tant deu Catalunya, així com a aquells homes de la Renaixença que despertaren el país, no hi ha dubte que els seus trets genials hi són presents.

A Berga no sabríem pas fer uns altres Pastorets. Hi tenim a més una música adient i inspirada, composta a començament de segle per Ramon Reig, que és la mateixa de Sant Quirze de Besora, vila que, juntament amb Molins de Rei, comparteix amb els berguedans la fidelitat a *El bressol de Jesús* de Pitarra.

També a Berga hem sabut deixar els Pastorets oberts a la creació col·lectiva. Em

refereixo a les quaranta garrofes que expliquen tot el que Garrofa ha vist a l'infern quan en torna. Una cosa que l'any 1891 en l'estrena al Romea, no va ser ben rebuda i que arreu on *El bressol de Jesús* s'ha representat l'han suprimida, a Berga, un recital tan singular s'ha convertit en tradició; i des del 1973, en un concurs cada any obert a tots els versaires que hi volen participar. En forma de quaranta-quatre quartetes, els berguedans sabem riure'ns de les nostres preocupacions: del fets polítics de l'any que acaba, ja siguin locals, nacionals o del món en general, de les xafarderies, de tot el que hagi marcat la vida quotidiana. El lèxic de Pitarra és ben viu a Berga.

Amb aquest article a L'EROL voldria expressar el reconeixement que el país deu a

Frederic Soler (a) Pitarra, per haver estat el primer en escriure uns Pastorets per tal de dignificar una tradició tan llarga a Catalunya. I això, malgrat no tenir la vena creativa que l'havia caracteritzat anys abans. Avui, al cap de cent anys, en què *El bressol de Jesús* està en regressió, és hora de manifestar la gratitud a Pitarra de la gent de Pastorets que volen conservar aquesta tradició, encara que els temps no siguin massa propicis per fer-ho.

De tota manera, a Berga, i en ocasió del centenari, renovem la nostra fidelitat al text de Pitarra. I que sigui per molt anys més!

Josep Montanyà

Estudiós de temes berguedans

Les cançons per fer cagar el tió

Josep Busquets

Pocs dies abans de Nadal, a la Residència Sant Roc de Gironella es va organitzar, entre els residents i altra gent de fora, una curta representació (com uns Pastorets) composta d'un guió farcit de poesies i cançons nadalenques de les més conegudes, perquè tothom le pogués cantar. Finida la representació i per acabar d'arrodonir la festa, un vailet de noranta anys en representació de tots els avis de la Residència, va fer "cagar el tió" (amb tan mala sort que se li va trencar el bastó) mentre tots els presents cantàvem a cor el conegut: Tió, caga torrò, d'avellana i de pinyó..."; fins aquí tot anava força a l'uníson però, a partir d'aquest moment, es va produir un impressionant orgue de gats, ja que tothom acabava la cançó amb una lletra diferent i no hi havia manera de posar-nos d'acord.

Aquesta disparitat de lletres em va encuriosir i vaig pensar que podria ser interessant recollir les diferents versions que la gent cantava a l'acabament de la cançó del tió i vaig proposar-me esbrinar-ho, fent una petita enquesta entre els avis i no tan avis, de la Residència i de fora, als quals, d'antuvi, agraeixo sincerament la seva col·laboració.

Fent un lleuger estudi de les versions recollides, hom s'adona que la majoria de lletres s'assemblen força i, per altra part, que els arguments que ha fet servir la mainada per tal que el tió fos generós es podrien dividir en tres grups que etiquetaríem de "amenaçadors" (els més nombrosos), "pietosos" i neutres, ja que els primers es valen, principalment, del garrot i les garrotades per convèncer el tió, els segons apelen a la intercessió divina i, en l'últim grup no hi ha arguments. Veiem-ho:

Grup primer

(1) "...si no vols cagar, garrotada t'he de dar"
 "...si no cagues fort et daré un cop de bastó"
 "Tió caga avellanes i força torrò, si no cagues força, et daré un cop de bastó"
 "...si no cagues aviat et traurem la pell de cap"
 "...si no cagues bé, garrotada te'n daré"
 "...si no vols cagar, garrotada hi haurà"
 "...si no cagues força estona, et daré un cop de bastó"
 "...si no, et fotaré un cop de bastó"
 "...si no vols cagar, et fotaré un cop de bastó"

La persona que m'explicava que emprava aquest llenguatge tan col·loquial, "fotaré", amb el tió, afegia que, una vegada, en acabar ell de cantar la cançó va sentir-se una veu gruixuda (qui sap si del tió o del seu pare?) que amb la mateixa tonada contestava "Si no parles bé, no et cagaré res."

Una de les lletres que m'han dit, sense saber-ne explicar gaire el significat, sembla

Fent cagar el tió, segons en dibuix publicat al periòdic vuit-centista *La Llianera de Nova York*. COSTUMARI CATALÀ